

AL-BĪRŪNĪ I INDIJA: PRVI POKUŠAJ RAZUMIJEVANJA¹

Apstrakt: *Tema teksta jeste rad jednog od najvećih indologa svih vremena – Abū Raihān Al-Bīrūnija (973–1048). Ovaj putujući učenjak se upoznao sa korijenima hinduske kulture i filozofije u vrijeme kada skoro ništa nije bilo poznato izvan Indije o opsegu bogatstva njezinog naslijeda.*

Ključne reči: *indo-muslimanska međukulturna sinteza, Abu Rihan Al-Biruni, kulturni pluralizam, nastanak pluralnog društva u Indiji.*

Bīrūnījeva upoznatost sa Indijom, njezinom kulturom i znanostima počela je od vremena kada ga je na dvor u Ghaznī doveo Sultān Mahmūd, zajedno sa drugim učenjacima koji su živjeli na dvoru Abu'l-'Abbās Ma'mūna, upravitelja Khawārazma. Prije dolaska u Ghaznī, Bīrūnī je slabo poznavao indijske znanosti, a ono što je znao o indijskoj astronomiji i matematici bilo je izvedeno iz radova ljudi kao što su Ibrāhīm b. Habīb al-Fazārī, Ya'qūb b. Tāriq i Muhammad b. Mūsā al-Khawārazmī.² Međutim, u svojem djelu *Indija*, Bīrūnī nam kazuje da je ono što je naučio od ovih učenjaka o indijskim znanostima bilo općenito neispravno i neadekvatno.³ U svojem poznatom djelu *Āthār al-bāqiya*, koje je sastavljeno tijekom posljednje decenije četvrtog stoljeća po Kristu, djelu koje se bavi historijama i kronologijama drevnih naroda svijeta, Bīrūnī ukazuje svega dva ili tri puta na indijski kalendar, njihove blagdane i svečanosti te jasno

¹ Naslov izvornika: Fathullah Mujtabai, „Bīrūnī and India: The First Attempt to Understand“ u: *Hindu-Muslim Cultural Relations*, Iranian Institute of Philosophy, Teheran, 2008., str. 19–73.

² Al-Fazārī i Ya'qūb b. Tāriq (2. st. po Kristu) bili su muslimanski pionirski učenjaci koji su proučavali indijsku astronomiju. Bīrūnī nam kazuje da su oni učili o tome od indijskog astronoma koji je došao iz Sindha na dvor halife al-Mansūra (vidjeti *Alberuni's India* II, 15).

³ Bīrūnī često ukazuje na greške koje je pravio al-Fāzārī i Ya'qūb b. Tāriq u transmisiji indijskih znanosti (usp. *Ibid.*, str. 18–19, 23, 26, 34, 45).

priznaje svoje neznanje kronologije i historije Indijaca, Kineza i drugih drevnih naroda. On kaže u djelu *Āthār al-bāqiyā*:

Što se tiče imena mjeseci indijskih, kineskih, tibetanskih, turkistanskih naroda, te onih Khazara, Abesinaca i Afrikanaca, sustežem se od njihovog pobrajanja sve dok mi sva imena nisu poznata, iako poznajem neka od njih. Metoda koju sam slijedio ne dopušta mi da združim sumnju sa izvjesnošću te nepoznato sa poznatim.⁴

Očito je iz gorenjeg odjeljka da je od tih dana Bīrūnī čekao na mogućnost da nastavi svoju istraživanje indijskih znanosti te da zadobjije izravno i pouzdano znanje o njima.

U to doba Ghaznī je bio put do Indije. Sa osvajanjima Sultāna Mahmūda, čitava pandžabska zemlja je pala u ruke muslimanima, i njihov je utjecaj dosegao južne dijelove doline Inda. Ghaznevidi su regrutirali hinduse za civilne i vojne službe,⁵ a njihov novac u ovom području je imao arapski natpis s jedne i sanskrtski s druge strane.⁶

Po dolasku u Ghaznī, Bīrūnī je pronašao mogućnost koju je čekao. Putovao je kroz Pandžab i Sindh, boravio u Peshawaru, Multanu i Lahoreu.⁷ Tijekom ovih putovanja posvetio se proučavanju sanskrita, sabirao je djela o indijskim znanostima, uzimao instrukcije od indijskih učitelja, angažirao se u raspravama sa indijskim učenjacima i, otuda, u skladu sa najboljim svojim mogućnostima, učio o njihovim znanstvenim teorijama, religijskim stajalištima i društvenim običajima i institucijama. U svojem djelu *Indija* on nam kazuje o poteškoćama s kojima se morao susresti tijekom ovog razdoblja intelektualnog bavljenja:

Zaključio sam da je vrlo teško raditi na moj način u ovom predmetu, iako posjedujem veliku sklonost za njega, i po čijem iskazivanju poštovanja stojim posve sâm samcijat u svojem vremenu, te iako nisam bio pošteđen tegoba, niti sam štedio novca u sabiranju knjiga na sanskritu sa mjesta gdje sam smatrao da bi se mogle pronaći, niti u njihovom pribra-

⁴ Sachauovo izdanje, Leipzig, str. 68.

⁵ Usp. *Siyāsat-nama* 1891: 92–93.

⁶ Usp. Chatterji 1951: 96–8.

⁷ Abu'l Hasan Baihaqī kaže u svojem dodatku djelu *Siwān al-hikma* da je Bīrūnī putovao Indijom četrdeset godina. Vidjeti *Tatamma siwān al-hikma*, Lahore ed., str. 63.

vljanju za sebe, čak iz vrlo udaljenih mjesta, ni indijskih učitelja koji ih razumiju i koji me mogu podučiti. Međutim, koji učenjak posjeduje iste pogodne mogućnosti proučavanja ovog predmeta kao što ih ja posjedujem? Ovo bi mogao biti jedino slučaj sa onim koji je u skladu sa Božijom milošću, koja mi nije data, savršeno slobodno raspolaganje svojim vlastitim postupcima i ponašanjem; jer, nikada me nije zapalo u mojim vlastitim postupcima i ponašanju da budem savršeno neovisan, niti dobijem službu koju sam zamišljao najboljom. Međutim, zahvaljujem Bogu za to što mi je darivao i što se može smatrati dostatnim za ovu svrhu.⁸

Po onome što kazuje u odjeljku iznad postoji primjesa žalopojke iz koje smo skloni izvesti zaključak da su u to vrijeme Bīrūnīja pod restrikcijama držali agenti Sultāna Mahmūda, te da mu nije bilo dopušteno da se slobodno kreće, niti da slobodno djeluje. Razlozi za ovo nam nisu poznati. Ovo se vjerojatno desilo zahvaljujući činjenici da je bio povezan sa upraviteljima Khawārazma; i ovo je moglo biti posve dostatno da potakne Sultānovu sumnju.⁹ Ili, Mahmūd se bojao da bi Bīrūnī mogao prebjeći na dvor Bujida, kao što je to njegov veliki suvremenik, Ibn-i-Sīnā, već učinio. Međutim, jasno je da Bīrūnī nije bio sretan tijekom svojeg boravka na dvoru u Ghaznī. Žalio je zbog bijednog položaja učenjaka, te zbog nezainteresiranosti koju su pokazivali upravitelji spram potrage za znanjem. On kaže u svojem djelu *Indija*:

---

⁸ *Alberuni's India* I, 24.

⁹ U svojem *Tahdīd nihāyāt al-amākin li-tashīh masāfāt al-masākin*, djelu koje je napisano 409. po Hidžri, kada se tek pridružio Mahmūdovom dvoru, Bīrūnī otkriva svoje mentalne agonije, i uspoređuje svoj neugodan položaj sa onim Noje (Nūha) i Lota (Lūta) (usp. Togan, str. 60).

Naravno, postoje određene osnove za ovakovrsnu usporedbu: oba su poslanika patila zbog neznanja i griješnosti svojeg naroda. Jednako tako, Bīrūnīja je zadesila nesreća zbog gluposti naroda Khawārazma, koji je bezobzirno i bez uvidanja prijeteće opasnosti, ustao protiv svojeg kralja, Abul-'Abbāsa Khawārazmshāha, i koji je zbog njegovog pogubljenja, obezbijedio izliku Mahmūdu da napadne i zauzme njihovu domovinu. Bīrūnī je povezao čitavu pripovijest u svojem djelu *Mashāhīr-i Khawārazm* („Poznati ljudi Khawārazma“), koje navodi Baihaqī na kraju svojeg *Tārīkha*.

Očito je da Mahmūd i Bīrūnī nisu mogli vjerovati jedan drugomu, te da dvor u Ghaznī nije bio sretno mjesto za Bīrūnīja. Ova su se ograničenja jasno odrazila u pripovijestima povezanim sa njegovim odnosima sa Mahmūdom u djelima kao što su: *Chahār-maqāla* Nizāmīja 'Arūdīja i *Mu'jam al-udabā* Yāqūtīja.

Broj znanosti je veliki, a vjerojatno bi bio još i veći ukoliko bi javno mnijenje bilo usmjereno prema njima u takva vremena kao što su ona u usponu i općenitoj primjesi sa svime, kada ljudi ne iskazuju počast samoj znanosti, već jednako tako i njezinim predstavnicima.

Činiti ovo jeste, u prvom redu, dužnost onih koji vladaju njima, dužnost kraljeva i prinčeva. Jer, oni jedini mogu osloboditi umove učenjaka od dnevnih tjeskoba za životnim potrebštinama, te stimulirati njihove energije da poluče još veću slavu i naklonost, čežnju koja je srčika i bit ljudske prirode.

Međutim, sadašnja vremena nisu ove vrste. Ona su posve suprotna tome, te je stoga posve nemoguće da bi se neka nova znanost, ili bilo koja vrsta istraživanja mogla pojaviti u naše doba. Ono što posjedujemo od znanosti nisu ništa drugo doli oskudni ostaci prošlih boljih vremena.¹⁰

Bīrūnī je proveo trinaest godina svojeg života (408–421. po Hidžri) u Mahmūdovoj službi i društvu. Pratio je Sultāna u najvećem broju njegovih ekspedicija i posmatrao svojim vlastitim očima razaranja koje su prouzročile invazione snage u indijskim gradovima. Bīrūnī se jedva mogao pomiriti sa ovom situacijom. Međutim, s druge strane, kraljevsko društvo davalo mu je mogućnost da putuje Indijom, zemljom koja je prepuna čuda. Bogata i skrajnje razvijena kultura ove zemlje odjednom je privukla njegovu pozornost. I kao što to možemo prosuđivati iz određenog broja njegovih djela koje je napisao o ovom predmetu koji se bavi Indijom, te s obzirom na opsežno znanje koje je stekao kroz svoja proučavanja i od indijskih učitelja koje je mogao susresti, ovo je bio najplodonosniji period Bīrūnījevog života. Njegova *Indija*, koja je najbolja manifestacija njegovog znanstvenog uma, također je proizvod ovog razdoblja. Ovo je enciklopedijsko djelo koje sadrži puno vrijednih informacija o raznim aspektima indijske kulture i civilizacije. Zadivljeni smo opsežnim znanjem ovog autora o indijskim znanostima, te njegovim uvidom u indijsku filozofiju, teologiju i pravo. Znanstveni metod koji je korišten u *Indiji* je temeljit i obuhvatan, te čak i danas ima puno toga da ponudi proučavateljima indijske historije i kulture.

¹⁰ *Alberuni's India* I, 152.

Godine 427. po Hidžri, Bīrūnī je pripremio popis svojih djela koji sadrži više od stotinu naslova,¹¹ te izlaže predmetnu materiju, kao i broj paginacija svakog djela. Sljedeća djela se bave indološkim predmetima:

1. *Jawami' al-mawjūd li khawātir-al-hunūd*; prikaz Sindhinda,¹² ili Brahmaguptina *Brahma-siddhānta*, o astronomskim proračunima, na 550 folio-listova.

2. *Tahdhīb zīj al-arkand*: revidirana verzija ranijeg arapskog prijevoda Brahmaguptine *Kandakhādayaka*. Pošto je jezik ranijeg djela bio neodređen i zakučast, Bīrūnī je pripremio novu verziju istog djela.¹³

3. *Khayāl al-kusūfain 'ind al-hind*: o sunčevom i mjesječevom pomračenju. Bīrūnī nam kazuje da je ovaj problem raspravljan u gotovo svim astronomskim djelima, ali se čini da muslimani imaju malo znanja o tome.

4. *Tadhkirat fi 'l-hisāb wa 'l-add bi arqām al-sind wa 'l-hind*: o indijskoj aritmetici, na 30 folio-listova.

5. *Kaifyat rusūm al-hind fi ta 'allum al-hisab*: o indijskim načinima učenja aritmetike.

6. *fi an ra'y al-arab fi marātib al-'adad aswab min ra'y al-hind*: O numeričkom poretku među Arapima i Hindusima, te prednost toga u upotrebi među prvima, na 15 folio-listova.

7. *fi rāshikāt al-hind*: o hinduskoj Trairāśika, na 15 folio-listova.

8. *fi sankalb al-a'dād*: o Sankalpi brojevima, na 30 folio-listova.

9. *Tarjumat mā fi brāhm-sidhānd min turuq al-hisāb*: o meto-dama aritmetike, sukladno Brahmasiddhānti, na 40 folio-listova.

---

¹¹ Zapravo, ovo je katalog Zakariyā al-Razījevih djela, u kojemu Bīrūnī također daje prikaz svojih vlastitih djela. Ovo djelo je uredio i objavio Paul Kraus, Pariz, 1936.

¹² *Sindhind* je okrnjeni arabizirani oblik sanskrtskog *Siddhānta*. Brahmaguptino djelo *Brahma-siddhānta* o indijskoj astronomiji (sedmo st. po Kristu) prevedeno je u arapski u osmo st. po Kristu. Ono je bilo osnova al-Fazārijevog dela *Sindhind al-kabīr*, koje su, do uvođenja Ptolomejevog sustava, slijedili muslimanski astronomi. Al-Khawārazmī je također pripremio astronomski priručnik, naslovljen kao *Sindhind al-saghīr*, koji se temeljio na njemu.

¹³ Arkand je također krnji arabizirani oblik Brahmaguptine *Kandakhādayaka*, koja je prevedena na arapski u 8. st. po Kristu i proučavao ju je al-Fazāri i Ya'qūb b. Tāriq.

10. *fī tahsīl al'ān min al-zamān 'ind al-hind*: o hinduskom računanju vremena, na 100 folio-listova.

11. *Al-jawābāt 'an al-masā'il al-warīdat min munajjami'l-hind*: odgovori na probleme koje su postavili hinduski astronomi, na 130 folio-listova.

12. *Al-jawābāt 'an al-masā'il al-'ashr al-kashmīrīyat*: odgovori na deset problema koje su postavili Kašmirci.

13. *Maqālat fī hikāyat tarīq al-hind fī istikhrāj al-'umr*: esej o hinduskim metodama horoskopa.

14. *Tarjumat kitāb al-mawalīd al-saghīr li Barāhmīhir*: prijevod Varāhamihirine *Laghu-jātaka*.¹⁴

15. *Hadīth sanamay al-bāmiyān*: kazivanje o dva idola Bāmiyāna.¹⁵

16. *Hadīth nīlūfār fī qissat Dibasati (?) wa Barabhākar (?)*: priča o lotosu kako je ispriopovijedana u *Devasati* i *Prabhākari (?)*.¹⁶

17. *Tarjumat Kalba-yāra*: prijevod djela Kalpa-yāra, rasprave o indijskoj medicini, koja se bavi sumnjivim bolestima.

18. *Fī tahqiq mā li'l-hind min maqbūlat fi'l-aql aw mardhūlat*: (Indija, vjerni opis svih kategorija hinduskog mišljenja, onih koja su dopustiva, kao i onih koja moraju biti odbačena) – najznačajnije Bīrūnījevo djelo o indologiji, na 700 folio-listova.

19. *Maqālat fī Bāsdīv al-hind 'inda jī'ih al-adnā*: rasprava o Vāsudevinom porijeklu.¹⁷

20. *Tarjumat kitāb al-sānk fi'l-mawjūdāt al-mahsūsāt wa'l-ma'qūlat*: prijevod knjige o Sānkhyi o senzibilnim i inteligibilnim entitetima.

21. *Tarjumat kitāb Pātanjal fi'l-khalās min al-irtibāk*: prijevod Patanjalijeve knjige, o oslobodjenju duše od tijela.¹⁸

¹⁴ Varāhamihirinu *Laghu-jātaka* (šesto st. po Kristu) preveo je Bīrūnī i dugi pasaži iz *Brihajjātaka* se navode u *Indiji*.

¹⁵ Priču o dvije budističke slike Bāmyāna (u Afganistanu) već je komponirao u perzijskom stihu 'Unsurī, Mahmūdov dvorski pjesnik.

¹⁶ Indijska priča čije porijeklo nema traga.

¹⁷ Čini se da je ovo bila verzija Krišna-avatāra. Bīrūnī navodi dijelove legende o Krišni iz *Viśnupurāne*.

¹⁸ Jedini rukopis ovog djela koji je pronađen nosi naslov: *Kitāb Pātanjal al-hindī fi'l-khalās min al-amthāl* („Patanjalijeva knjiga o Indiji o oslobodjenju od tjelesnih oblika“). Bīrūnī ukazuje na glavni predmet ove knjige u *Indiji* jednako tako

Međutim, gornji prikaz nije potpun, jer, u svojoj *Indiji*, Bīrūnī ukazuje na neka druga djela koja je napisao, a koja nisu uključena unutar gornjeg popisa. Ova se djela također bave indijskom astronomijom.

22. *Tarjumat pulsa-sidhānt*: prijevod *Paulisa-siddhānta*, djela koje je pripisivano Paulusu Alexanderinusu, grčkom astronomu iz četvrtog st. po Kristu.¹⁹

23. *Tarjumat Brāhmasidhānt*: prijevod Brahmaguptine *Brahma-siddhānta*.²⁰

24. *Maqālat fī tahqīq manāzil al-qamar*: rasprava o položajima mjeseca.²¹

25. *Kandakātak al-'arabī*, arapski *Khandakhādayaka*, astronomska tabela koju je pripremio Bīrūnī za čovjeka iz Kashmira, a koji se zvao Syāva-pāla.²²

26. *Miftāh 'ilm al-hai'at*: o problemu da li se sunce okreće oko zemlje, ili se zemlja okreće oko sunca. U ovom djelu Bīrūnī je iznio podrobnu raspravu o stajalištima indijskih astronoma po ovom pitanju.²³

27. Knjiga čiji naslov nije poznat, o lunarnim mjesecima i njihovim karanasima (polovicama dana), u usporedbi sa solarnim danima.²⁴

Uz ova djela koja ja napisao izvorno, ili preveo sa sanskrita, Bīrūnī u *Indiji* govori o drugim djelima o hinduskim religijama, filozofiji i astronomiji, te oblno prevodi iz njih.²⁵ U našoj raspravi o

---

kao „emancipaciju duše od tjelesnih okova“ (str. 8) i „potragu za oslobođenjem i za ujedinjenjem duše sa predmetom svojeg meditiranja“ (str. 132).

¹⁹ *India*, I., str. 154. Za grčke znanosti koje su dospjele u Indiju vidjeti, Jairāzbhoy 1963: 71 i dalje.

²⁰ *India*, I., str. 154. Bīrūnī kaže da je započeo prevodenje ove knjige i *Paulisa-siddhānta*, međutim, u vrijeme kada je pisao *Indiju* ovi prijevodi nisu bili dovršeni.

²¹ *India*, arapski tekst, Hyderabad izd., str. 413.

²² *Ibid.*, str. 512.

²³ *Ibid.*, str. 232.

²⁴ *Ibid.*, str. 500. Ovo može biti djelo *Ghurraṭ al-zijāt*, što je arapski prijevod izgubljenog djela *Karanatilaka*, i pripisano je Bīrūnīju u njegovom jedinom sačuvanom rukopisnom primjerku u kolekciji u Ahmadabađu. Vidjeti Razāvi 1963-1964.

²⁵ Postoje brojne reference na *Indiju* u Bīrūnījevom *Qānūn al-Mas'ūdī*, al-Jamāhir i al-Saidana; međutim, ova su djela opće prirode i ne bave se ekskluzivno Indijom; dakle, ona nisu uključena na gornji popis.

sadržaju *Indije*, budemo imali nekoliko prilika da ukažemo na ova djela koja su bila glavni izvori informacija.

Mogli bismo ovdje spomenuti da Bīrūnī nije činio samo napor da uvede indijske znanosti i filozofiju u islamski svijet. On je poduzimao napore da učini poznatim grčko mišljenje i znanosti indijskim učenicima, što je jednako dostojno divljenja. I kao što nam kazuje, on je preveo Ptolomejev *al-Majest* i Euklidovu *Geometriju* u sanskrtsku verziju. Također, pisao je knjige na sanskrtskom o umješnosti astrolaba.²⁶

Iz naslova dvije od njegovih rasprava, *Odgovora na probleme koje su postavili indijski astronomi* i *Odgovora na deset problema koje su postavili Kašmirci*, skrajnje je očito da je Bīrūnī raspravljao znanstvena i filozofska pitanja s indijskim intelektualcima, ili, vjerojatno, korespondirao s njima o ovim predmetima. Katkad su tražili njegovo mišljenje o određenom pitanju, a on je bio sretan da im pomogne. Oni su bili duboko impresionirani širinom njegovog znanja i poredili su ga sa „okeanom“, kao što sam kazuje:

S početka sam stajao pred njihovim astronomima u odnosu učenika prema učitelju, budući da sam bio stranac među njima i nisam bio upoznat s njihovim naročitim nacionalnim i tradicionalnim znanstvenim metodama. Nakon što sam napredovao, počeo sam da im pokazujem elemente na kojima znanost počiva, da im ističem neka pravila logičkog zaključivanja i znanstvenih metoda svih matematika, i potom su se oni sjatili oko mene sa svih strana, čudeći se, a najveći broj je bio voljan da uči od mene, pitajući me istodobno od kojeg sam hinduskog učitelja naučio te stvari, dok sam im ja zapravo pokazivao gdje su griješili, smatrajući sebe superiornijim u odnosu na njih, smatrajući ispod časti da budem stavljen na stupanj s njima. Oni su me smatrali gotovo vještcem, a kada bi pričali o meni svojim vođama na maternjem jeziku, govorili bi o meni kao moru, ili kao vodi koja je toliko kisela da je vino u usporedbi slatko.²⁷

²⁶ „Najveći je broj njihovih knjiga su u *Šlokama*, u kojima se sada vježbam, zabavljen sastavljanjem za hindue prijevoda Euklidovih knjiga i *Almagesta*, te diktirajući im raspravu o konstruiranju astrolaba, vođen ovdje jednostavno željom da proširim znanost“ (*Alberuni's India* I, 137).

²⁷ *Ibid.*, I, str. 23.

Od svih djela koja je Bīrūnī napisao o indijskim znanostima i filozofiji, samo dvije (ili tri – vidjeti bilješku 23) knjige i jedan esej su dospjeli do nas. Međutim, pasaži nekih knjiga će se vidjeti u *Indiji*.

Esej o „Trairāṣika“ (*Rāshīkāṭ*) objavila je 1948. izdavačka kuća Dā'irat al-ma'ārif, Hyderabad (Deccan) skupa sa tri druga Bīrūnījeva eseja.²⁸

Indiju je prvi objavio Edward C. Sachau i tiskao ju je u Londonu 1887.²⁹ Ponovo je tiskana 1925. Drugo izdanje ovog djela je pripremio dr. Nizāmuddīn, a objavio ga je Dā'irat al-ma'ārif, Hyderabad (Deccan) 1958. H. Ritter je priredio the *Book of Patanjali* i tiskao je u *Oriensu*, tom IX, br. 2, str. 165–200.

U *Indiji* odjeljci o astronomiji, matematici i geografiji su reproducirani iz Bīrūnījeve *Zij al-arkand* i *Brahma-siddhānta*. Slično, dok raspravlja o indijskoj filozofiji, on citira iz svoje *Knjige o Sānkhya*. Također, na pripovijest o Vāsudevi je ukazivao nekoliko puta, a pasaži iz nje su reproducirani u *Indiji*.

Nakon silnih putovanja u zapadne regije Indije, te nakon što je posvetio punih trinaest godina proučavanju indijskih znanosti, religije i filozofskih škola na izvornom jeziku, Bīrūnī se prihvatio pisanja *Indije*. Nijedna civilizirana nacija tog vremena, niti čak stoljećima poslije, nije producirala o društveno-religijskom životu nekog stranog naroda takovrsno djelo, koje je neusporedivo po vrijednosti opsega svojeg okvira, raznolikosti svojih predmeta, komparativnoj metoda koja je usvojena u njemu te iznad svega, autorovog dubokog i nepri-stranog uvida. Zbilja, *Indija* će uvijek ostati čudo svjetske učesnosti.

Djelo se sastoji od kratkog uvodnika i osamdeset dugih poglavlja. Započinje sa živopisnim opisom hinduskih koncepcija o Bogu i univerzumu, koje slijede poglavlja o indijskoj geografiji, historiji i legendama, metodama računanja vremena i različitim sustavima mjerenja koji su prevalirajući u ovoj zemlji. Nadalje, autor se posvećuje predmetu hinduskih rituala, svečanosti, religijskih obreda i svetih dana u godini, te nastavlja da rezimira indijsku prozodiju i temelje hinduskog zakona, jurisprudencije i društvenih praksi. Potom se okreće opsežnoj raspravi o indijskoj aritmetici i astronomskim znanostima koje se temelje na izvornim djelima i pažljivim promatranjima.

---

²⁸ Al-Bīrūnī 1948.

²⁹ Al-Bīrūnī 1888, 1910, etc.

Letimičan pogled na glavne teme koje su raspravljane u prvih 30 poglavlja *Indije* jasno otkriva okvir ovog djela, kao i opseg autorovog znanja.

U uvodniku, Bīrūnī raspravlja o značaju vjerodostojnih izvještaja i uzroke pogrešnih pripovijedanja. Iznosi kritički prikaz mišljenja koja su muslimani imali o drugim religijama. Iznosi opaske koje je dao Abu'l-'Abbās Īrānshahrī o hinduskim religijama i teorijama koje je on unaprijedio u svezi s ovim. Prije kraja uvodnika, autor objašnjava svoje motive za pisanje *Indije*.

Prvo poglavlje otvara bilješkom o neukosti muslimanskih pisaca o indijskoj filozofiji, poteškoćama s kojima se suočio ovaj autor za vrijeme svojih studija te razlikovnostima između indijskih i grčkih znanstvenih stajališta.

Drugo poglavlje raspravlja hinduske koncepte o Bogu, te razlikovnosti vjerovanja koja su obdržavali obrazovani ljudi i narodne mase u ovom pogledu.

Treće i četvrto poglavlje opisuju hinduska stajališta o senzibilnim i inteligibilnim entitetima, te ih uspoređuje sa različitim stajalištima koja su imali Grci, sufije, jevreji, kršćani i Mānījevi sljedbenici. I dok raspravlja hinduske teističke ideje, Bīrūnī temelji svoje argumente na *Bhagavad-gīti* i *Vāyu-purāni*, kao i spekulacijama *Sāṅkhye*. U ova dva poglavlja kazuje nam se o razvitku nemanifestiranog (*avyakta*) u manifestiranom (*vyakta*), međusobnom djelovanju *sattye*, *rajasa* i *tamasa* u određivanju prirode različitih stvari, te posredovanju *sūksma-śarīra* između *puruse* i *praktija*. Najveći broj ideja koje su raspravljane u ova dva poglavlja se uglavnom zasnivaju na filozofskom sustavu *Sāṅkhye*, sustavu čija je glavna djela u arapski jezik preveo ovaj autor.

Peto poglavlje je o transmigraciji, kako ona funkcioniра i što je skrajnji cilj duše. Na ovom mjestu, Bīrūnī izobilno navodi iz indijskih izvora, i uspoređuje hinduska stajališta u ovom pogledu sa onima Mānījevih sljedbenika, kao i onima sufija.

Šesto poglavlje je posvećeno prikazu života poslije smrti, odvajanju duše od tijela, različitim vrstama pakla sukladno Višnu-purāni, metempsihozi, tj. *faskh*, *raskh*, *maskh* i *naskh*. Potom slijedi usporedba sufijskih i *Sāṅkhya* koncepcija o konačnom oslobođenju; te se spominju stajališta Sokrata, Platona, Pitagore i Abū Ya'qūb Sajzīja o transmigraciji duše i životu nakon smrti.

Sedmo poglavlje raspravlja prirodu oslobođenja (*mokṣa*), njezinim sredstvima, kao i njezinim zaprekama, koji se uglavnom temelje na *Bhagavad-gīti*, *Pātanjali* i *Viṣṇu-purāni*. Također, ovdje se kompariraju hinduska stajališta sa grčkim i sufijskim idejama.

Osmo poglavlje opisuje različite vrste stvorenih bića, spominjući imena svake vrste. Ovdje nam Bīrūnī kazuje o hinduskom trojstvu Brahmāna, Nārāyana i Rudra, jedinstvu tri Viṣṇu-a, te ga uspoređuje sa kršćanskim trojstvom i sa grčkim idejama o Zevsu.

Deveto poglavlje nam daje prikaz četiri kaste hinduskog društva, dužnosti i obaveze svake kaste, i uspoređuje ih sa kastinskim sustavom koji je postojao u Iranu prije prispijeća islama.

Deseto poglavlje je o nastanku hinduske religije i građanskog zakona, porijeklu zakona u Grčkoj te njegovom kasnijem razvitku u Rimu. On ukazuje na Platonova stajališta o porijeklu zakona. Nakon ovoga slijedi rasprava o hinduskim stajalištima glede ovog pitanja, različitim vrstama braka koji prevladava u Indiji, te njihova komparacija sa društveno-religijskim običajima koje su slijedili paganski Arapi, Jevreji i Iranci. Najveći broj informacija o Indiji iz ovog poglavlja izveden je iz *Mahābhārate* i *Viṣṇu-purāne*.

Jedanaesto poglavlje nudi opise poznatih hinduskih idola, te razložnosti za štovanje idola. Bīrūnī dokazuje na osnovu teksta *Bhagavad-gītā* da idolatrija nije potaknuta višim oblicima hinduske religije. Argument je popraćen pripoviješću, iz nepoznatog izvora, o porijeklima štovanja idola. Kazuje nam da su drevni Grci smatrali idole posrednicima između čovjeka i Boga. Ovdje čitamo Aristotelovo pismo koje je poslato indijskim Brāhmanima u svezi sa idolo-poklonstvom, i slušamo o Platonovim i Galenovim stajalištima o ovoj uobičajenoj praksi.

Dvanesto poglavlje daje prikaz četiri *Vede*, osamanest *Purāna*, 20 *smṛitija*, te kratak opis osamnaest *parva* iz *Mahābhārate*.

Trinaesto poglavlje *Indije* je posvećeno proučavanju sanskritske prozodije i njezinoj usporedbi sa arapskim i grčkim metrima.

Četnaesto poglavlje je uvod u indijsku astronomiju, astrologiju i medicinu, dok autor ukazuje na veliki broj knjiga napisanih o ovim predmetima. Njegove opaske o *Kalīla wa Dimna* (arapski prijevod *Pancatantra*), te razlog za ubacivanje Burzūyīnog uvodnika u nju, zaslužuje posebnu pozornost.

Petnaesto poglavlje nam kazuje o indijskim mjerama u usporedbi sa onima koja su u upotrebi među muslimanima.

Šesnaesto poglavlje opisuje sanskritski alfabet, brojeve, različite vrste pisma, indijski način igranja trik-traka [igre na ploči s kockom te 15 bijelih i 15 crnih figura] i šaha, te zaključuje u nekoliko opaski o određenim običajima i ponašanju indijskog naroda.

Sedamnaesto poglavlje ovog djela raskriva misterij indijske alkemije i fantastičnih pripovijesti koje su povezane s njom. Bīrūnī nam iskreno kazuje da on ne vjeruje u ove okultne znanosti.

Osamnaesto poglavlje daje geografske i topografske prikaze Indije, njezinih planina i rijeka, te udaljenosti između gradova. Bīrūnī ne samo da nas informira o klimatskim uvjetima svake regije i njezine flore i faune, već jednako tako i o običajima i tradicijama stanovnika tih zemalja. Temeljnost njegovog znanstvenog metoda i dubina njegovih opservacija su dobro manifestirani u ovom poglavlju. Primjerice, geološko formiranje indijske zemlje i veličina stijena koje se protežu od podnožja planina prema obali mora, vode autora da zaključi da je čitavo prostranstvo potkontinenta bilo dio oceana tisućama godina prije.

Devetnaesto poglavlje uvodi nas u hinduski sustav računanja vremena, imena dana, dvnaest mjeseci, planeta i satelita, zajedno sa kartama zodijaka te oblicima i imenima njegovih znakova.

Dvadeseto poglavlje se bavi stvaranjem svijeta, uspoređuje hinduske koncepte kozmosa sa onim Platonovim, te zaključuje kritikom hinduske kozmologije u svjetlu teorija koje su unaprijedili Aristotel i Ptolomej.

Dvadeset prvo poglavlje daje prikaz oblika zemlje, nebesa i njegovih različitih stupnjeva, te opise otoka, mora i okeana uz relevantne karte koje se temelje na *Purānama*.

Dvadeset drugo poglavlje nam kazuje o polu i tradicijama koje su povezane s njim. Autor pravi razliku između pučkih stajališta koja se tiču pola i stajališta indijskih astronoma u ovom pogledu.

Dvadeset treće poglavlje opisuje planinu Meru i njezinu poziciju kao središte svijeta sukladno purānskim tradicijama. Autor uspoređuje hinduska stajališta o ovoj planini sa onim muslimanskim i zoroastrijanskim o planinama *Qāf* i *Arđya*.

Dvadeset četvrto poglavlje daje prikaz sedam legendarnih svjetskih otoka; dok dvadesetipeto poglavlje opisuje indijske rijeke kako su spomenute u *Purānama*.

Dvadeset šesto poglavlje ukazuje na oblik nebesa i zemlje sukladno stajalištima hinduskih astronoma, kuglasti oblik zemlje, njezinu snagu gravitacije, njezino okretanje i osovinu.

Dvadeset sedmo poglavlje objašnjava prva dva kretanja univerzuma sukladno *Purānama*, u usporedbi sa stajalištima hinduskih astronoma.

Dvadeset osmo poglavlje određuje pravce svijeta; dvadeset deveto daje prikaz svjetskih regija prikladnih za stanovanje sukladno hinduima, a trideseto poglavlje predstavlja nam otok Sarandip ili Lanka, kao Zemljasku kupolu (*Qubbat al-ard*). Astronomski proračuni su napravljeni na osnovi linije za koju se pretpostavlja da prolazi kroz planinu Meru prema ovom otoku.

Sljedećih pedeset poglavlja *Indije* nastavlja kazivati u istom smjeru i raspravlja geografske, astronomske i druge povezane predmete na temelju originalnih izvora i uz isti kritički uvid kao što je napomenuto u prethodnim poglavljima. Treba da napomenemo da je usprkos raznolikosti njezinog sadržaja sačuvana koherentnost kroz ovo djelo i da postoji logički slijed u dijelovima svakog njezinog poglavlja.

Sachau, priređivač i prevoditelj *Indije*, u uvodniku svojeg prijevoda opisuje plan ovog djela sljedećim riječima:

Okosnica najvećeg broja poglavlja sastoji se od tri dijela. Prvo je sažetak pitanja, kako ga autor razumijeva. Drugi dio izlaže hinduska učenja, citate iz sanskritskih knjiga u poglavljima o religijama, filozofiji, astronomiji, astrologiji, te druge vrste informacija koje su mu dospjele usmenom predajom, ili stvari koje je osobno primijetio u poglavljima o književnosti, historijskoj kronologiji, geografiji, pravu, običajima i ponašanju. U trećem dijelu on čini isto kao što je uradio i Megasthenes³⁰; on katkad pokušava da privede boljem razumijevanju svojeg čitatelja vrlo egzotični predmet kroz isporođivanje sa teorijama antičke Grčke, te kroz druge usporedbe. Kao primjer ove vrste aranžmana, usp. poglavlje V. Na dispoziciji svakog pojedinačnog poglavlja, kao i u slijedu poglavlja, jasan, dobro

---

³⁰ Megasthenes (302–288. prije Krista), Seleucus Nicatorov izaslanik dvoru Chandragupta Maurya. Veliki fragmenti njegovih dnevnika, koje je pisao dok je boravio u Indiji, su sačuvani.

razrađen plan je očit. Ne postoji kolaž (krpež), niti bilo što suvišno, a riječi pristaju predmetu koliko god je to moguće.³¹

Indija nije samo opis hinduskih znanstvenih i religijskih stajališta, njihovog morala i ponašanja, niti njihove društvene organizacije. Bīrūnī je pokušao da raspravlja ova pitanja komparativno i na globalnoj razini; te iako je posve svjestan razlikovnosti koje postoje između hinduskih religijskih i društvenih stajališta i onih muslimana, njihovih običaja, jezika i način mišljenja³², njegove prosudbe nisu pod utjecajem parokijalnih pristranosti. Kroz čitavo ovo djelo on nastoji komparirati i kontrastirati hinduska stajališta sa idejama grčkih filozofa i povremeno onima manihejaca, muslimanskih mislitelja i sufija. Upotreba komparativne metode olakšava mu da objasni kulturološke, filozofske i religijske probleme koje raspravlja.

U svojim opservacijama, Bīrūnī nije samo pripovjedač, već on vrlo često daje i svoja osobna kritička i neovisna stajališta o filozofskim ili znanstvenim učenjima i dokazuje vrijednost i valjanost svojih opservacija. On pokušava da bude nepristran i bez predrasuda, te ne dopušta svojim osobnim religijskim stajalištima i ubjeđenjima da boje njegove prosudbe. Kada vidi nešto pogrešno ili apsurdno on ga otvoreno osuđuje, bilo da je to muslimansko vjerovanje, ili hinduska praksa. Njegov cilj je da prvo shvati to što promatra te da ih učini shvatljivim svojim čitateljima. Nasuprot ranijim autorima koji su pisali o Indiji, Bīrūnī nema za cilj da pokaže slabe tačke hinduskog religijskog vjerovanja, niti apsurdnosti njihovih običaja i paksi. On kaže da se ovi mogu pronaći u svim religijama i među svim narodima. On iskreno nastoji da predoči muslimanskom svijetu vjernu sliku hinduskih duhovnih vrijednosti i filozofskih postignuća različitim ograncima ljudskog znanja; te, otuda, da otvori put za uzajamno razumijevanje i zajednicu uma između ova dva naroda.

Bīrūnī nije bio sufija, ali je poput svih velikih mistika priznao činjenicu da se božanska istina može otkriti na svim mjestima i svim zajednicama, a ne samo na jednom mjestu, ili pak određenoj skupini ljudi. On nije bio obrazovan u modernim školama *Religionswissenschaft*; međutim, daleko prije nego što su komparativne i fenome-

³¹ *Op. cit.*, str. XXIV–XXV.

³² „[O]ni [hindui] se razlikuju od nas po svemu što drugi narodi imaju zajedničko“ (*Alberuni's India* I, 17), „oni se posve razlikuju od nas po religiji, pošto mi ne vjerujemo u bilo što što oni vjeruju, i *vice versa*“ (*Ibid.*, I, str. 19).

nološke metode korištene u proučavanju religija i suspenzija (suzdržavanje, *epoché*) od donošenja suda i predrasuda smatrane nužnim uvjetom za razumijevanje drugih vjerovanja različitih od našeg vlastitog, Bīrūnī je usvojio metodu koja predočava sve temeljne zasade modernih principa religijskih studija. Bio je svjestan činjenice da su hinduska vjerovanja, ideali i vrijednosti bili uvelike različiti od onih muslimanskih, kršćanskih, zoroastrijanskih i manihejskih; i k tomu još, kroz komparaciju i kontrastiranje je pokušao opširno prikazati njihova značenja i implikacije.

Nausprot muslimanskim teolozima, za koje je hinduska religija bila pogrešna, te nausprot zadržim ljudima koji su vjerovali da bi idolopoklonike trebalo ubiti ili kovertirati, Bīrūnī ustvrđuje da su hinduski mudraci pod Božijom milošću te da su istiniti u svojim vjerovanjima i praksama. Otuda, on piše:

Hindui vjeruju u pogledu Boga da je On jedan, vječan, bez početka i kraja, da djeluje po slobodnoj volji, da je svemoguć, svemudar, živi, onaj koji daje život, upravlja, obdržava i onaj koji je u Svojemu suverenitetu jedinstven, ponad svih sličnosti i nesličnosti, te da On ne slični bilo čemu, niti da Mu je bilo što nalik.³³

Potom, on potkrepljuje svoj iskaz citatima iz *Knjige Patanjalija* i iz *Bhagavad-gīte*.

Kada je Sultan Mahmūd, koji je pretendirao da bude religijski heroj, zauzeo grad Ray, naredio je da se saberu sve filozofske knjige mu'tazilita i da se spale.³⁴ Međutim, za razliku od njegovog vladara, Bīrūnī iskazuje dužno poštovanje hinduskim religijskim i filozofskim radovima i obilno navodi iz njih u svojemu djelu, a katkad podupire njihove sadržaje kur'anskim ajetima. Primjerice, dok objašnjava hindusko vjerovanje o tome da je voda prva stvorena,³⁵ Bīrūnī kaže:

Hinduske teorije, da je voda postojala prije sveg stvaranja, počiva na ovome, tj. da je ona uzrok rasta svega, te trajanja života u svim živim bićima. Otuda, voda je instrument u

---

³³ *Ibid.*, I, str. 27.

³⁴ Usp. *Kāmil Ibn al-Athīra* o događajima iz godine 420. po Hidžri, te jednako tako *Mu'jam al-udabā*, Yāqūta, svezak VI, str. 259.

³⁵ Primjerice, *Pūrvam salilam eva āsit prithivī trātranirmitā tatah samambhavad brahmā svayambhūr divataih saha* (*Rāmāyana*, II, 110, 3).

rukama Stvoritelja kada želi da stvara nešto iz materije. Slična ideja je iznesena u Kur'anu (XI 9): „A njegovo (Božije) prijestolje je bilo na vodi“. Bilo da je objašnjavate na izvanjski način kao pojedinačno tijelo nazvano ovim imenom, a koje nam Bog zapovijeda da ga štujete, ili da mu date suštinsko značenje *područja*, tj. Božijeg područja, ili tome slično, u svakom slučaju značenje je ovo, da u to vrijeme pored Boga nije postojalo ništa osim vode i Njegovog prijestolja.³⁶

Sukladno Bīrūnīju, istinski predstavnici hinduske religije su filozofi, brāhmani i njihovi mudraci. Oni svi vjeruju u jednog Boga. Međutim, hinduske mase, koje štuju idole čine to iz pukog neznanja, jer oni teško mogu shvatiti ponad osjetilnog oblika i pojave predmeta njihovog štovanja.³⁷ Bīrūnī ne iznosi nepromišljenje sudove o praksama hinduskih masa. On ih uspoređuje sa općim vjerovanjima i praksama običnih muslimana, te podsjeća svojeg čitatelja da u pogledu ovoga muslimani nisu bolji od hinduista.

U drugom poglavlju *Indije*, dok opisuje stajališta hinduskih filozofa o Božijem djelovanju, on kaže:

Ukoliko sada pređemo sa ideja obrazovanih ljudi među hinduima na one običnog svijeta, moramo prvo kazati da one predočavaju veliku raznolikost. Neke su od njih jednostavno odvratne, međutim, slične greške također postoje u drugim religijama. Štoviše, čak i u islamu moramo odlučno osuditi, primjerice, antropomorfička učenja, učenja džebritske sekte, zabranu raspravljanja o religijskim pitanjima, i tome slična.³⁸

U jedanaestom poglavlju *Indije* Bīrūnī raspravlja temelje idološkog klonstva među masama, te kaže da obični čovjek po svojoj prirodi naginje ka osjetilnom svijetu i da posjeduje averziju prema apstraktnim idejama i, primjećuje on, slike i prispodobne će se vidjeti u knjigama i hramovima jevreja, kršćana i manihejaca, te potkrepljuje svoje stajalište sljedećom rečenicom:

Ovo moje riječi bi mogle odjednom dobiti dostatnu ilustraciju ako bi, primjerice, bila napravljena Poslanikova slika, ili

³⁶ *Alberuni's India* I, 222.

³⁷ *Usp. Ibid.*, I, str. 27, 111 i naredne.

³⁸ *Ibid.*, I, str. 31.

Mekke i Ka'be, i ako bi bile pokazane neobrazovanom muškarcu ili ženi, njihov užitak u gledanju te stvari bi ih naveo da poljube sliku, da je poglade svojim obrazom, te da se valjaju u prašini ispred nje, kao i kad ne bi vidjeli sliku, već original, činili bi to na ovaj način, kao i ako bi bili na svetim mjestima, izvršavajući svoje obrede hodočašća, velike i male.³⁹

Bīrūnījeva moralna hrabrost i širina pogleda su jasno iskazani u njegovim studijama o hinduskoj kulturi i znanstvenim postignućima i u njegovim komentarima o hinduskim vjerovanjima i filozofijama. Ne smijemo zaboraviti da je živio u društvu koje je bilo skrajnje fanatično i usred ljudi koji nisu dopustili da se Firdausijevo tijelo pokopa u muslimanskom groblju, i to samo zbog toga što je veliki pjesnik pisao poeme u kojima je iskazao pohvalu predislamskim iranskim kraljevima i herojima. I dok su panegiričari na dvoru u Ghaznī veličali Sultānove smione pothvate do nebesa, te objašnjavali njegova razaranja po Indiji kao sveti rat, Bīrūnī se posvetio otkrivanju hinduskih intelektualnih postignuća, a kako bi uveo njihove kulturne vrijednosti i filozofske ideje u muslimanski svijet i, otuda, stvorio atmosferu razumijevanja između ova dva naroda.

Za njega je istina bila najviša vrijednost, ma gdje i ma s kime da je pronađena. Vjerovao je da znanje ne može biti ograničeno unutar granica religije, rase, ili nacionalnosti. Usput budi rečeno, Bīrūnī je izumio instrument koji će odrediti vremena dnevnih namaza (molitvi); međutim, imām Džāmījeve damije u Ghaznī je proglasio njegovu upotrebu nezakonitim, jer je bio dizajniran na solarnim proračunima i utemeljen na grčkom kalndaru. On ukazuje na ovaj bolni incident u jednoj od svojih *Rasā'il/Rasprava*, kazujući sljedeće:

Idiot je onaj ko ne dopušta upotrebu znanstvenih izuma, jer su nam došli u naslijeđe od stranaca. Grci šetaju i jedu poput nas. Otuda, je li nužno da odustanemo od šetanja i jedenja zbog toga što Grci čine istu stvar?⁴⁰

Prije nego što će otpočeti da piše *Indiju*, Bīrūnī je proučavao sve knjige koje su napisane ili prevedene na arapski o indijskoj kulturi i znanostima; međutim, niti u jednoj od ovih nije pronašao svoju zadovoljštinu. I kao što je istaknuto ranije, određeni učenjaci kao što

³⁹ *Ibid.*, I, str. 111.

⁴⁰ *Rasā'il al-Bīrūnī* 1948: 36–37.

su al-Fazārī, Ya'qūb b. Tāriq i Khāwarazmī napisali su stanoviti broj djela na arapskom o indijskoj aritmetici i astronomiji; ali Bīrūnī jasno izjavljuje:

Naši istovjerci u ovim (muslimanskim) zemljama nisu upoznati sa hinduskim astrološkim metodama i nikada imali priliku da proučavaju hinduske knjige o ovom predmetu. Kao posljedica, oni zamišljaju da je hinduska astrologija ista kao i ona njihova, koja povezuje sve stvari kao da su indijskog porijekla, od kojih nismo pronašli niti jedan trag sa samim hinduima.⁴¹

Neki muslimanski historičari i učenjaci koji su živjeli u osmom i devetom stoljeću, kao što su Mas'ūdī u *Murūj al-dhahab* i Mutahhar b. Tāhir al-Maḡdasī u *al-Bad' wa'l-ta'rīkh* i Ibn al-Nadīm u *al-Fihrist*-u pravili su povremena ukazivanja na hinduska vjerovanja;⁴² dok su ih neki drugi poput al-Nawbakhtīja u svojem *Kitāb al-ārā' wa'l-diyānāt*, Abu'l-Qāsim Balkhī u svojem *'Uyūn al-masā'il wa'l-jawābāt*, Zarqān, mu'taziliti, u svojem *Kitāb al-maḡlāt*, te Irānshahrī u svojoj knjizi o religijama, raspravljali opširnije. Međutim, kao što nam Bīrūnī kaže u svojem uvodniku *Indiji*, svi iskazi koje su ovi autori iznijeli o hinduskim vjerovanjima su apsurdni i neosnovani. Nekoliko navoda iz takovrsnih djela će potvrditi istinu Bīrūnījevog suda. Primjerice, Mas'ūdī iznosi sljedeću opasku o Brahmanu:

Čitao sam o hinduskim religijskim vjerovanjima u Abu'l-Qāsim al-Balkhījevom *'Uyūn al-masā'il wa'l-jawābāt* i u Hasan b. Mūsā al-Nawbakhtījevom *Kitāb al-ārā' wa'l-diyānāt* da se oni (hindui) razlikuju po svojim idejama o Brahmanu. Neki od njih misle da je to bio Ādam... kojeg je Bog poslao... u Indiju; a drugi kažu da je on bio kralj, kao što smo već spomenuli, i ovo je općenito vjerovanje. Kada je *Brahman* umro, hinduski narod ga je silno oplakivao.⁴³

Abū Bakr al-Bāqalānī, aš'aritski teolog, koji je prirodno bio pod utjecajem onog što je pisano prije njegovog vremena o hinduskoj religiji, otuda započinje svoju raspravu o brahmanskom vjerovanju:

⁴¹ *Alberuni's India* II, 211.

⁴² Usp. Rehatsek 1878: 29–70, te jednako tako Mas'ūdī 'Alī Sāhib Nadavi 1960–1962.

⁴³ *Murūj al-dhahab*, Cairo, 1337. po Hidžri, dio I, str. 79.

Brahmani posjeduju dva različita stajališta, sukladno kojemu se dijele na dvije različite grupacije. Neki od njih ne vjeruju u poslanike i kažu da je ovo protiv Božije mudrosti i atributa da šalje poslanika njegovom narodu. Ne postoji razlog koji opravdava s Božije strane slanje poslanika. Druga grupacija kaže da Bog nije slao poslanike izuzev Ādama njegovom narodu. Oni niječu sve poslanike izuzev njega; uz to, drugi među njima tvrde da je jedini poslanik kojeg je Bog poslao bio Ibrāhīm. Oni niječu poslanstvo drugih. Ovo je sve što oni kažu.⁴⁴

Oni koji su upoznati sa hinduskim vjerovanjima mogu jasno uvidjeti apsurdnost gornjih iskaza. Jer, niti jedan hindu nije nikada vjerovao da je *Brahman* bio kralj; niti se hindui razlikuju među sobom na temelju prihvatanja ili odbacivanja poslanika. Zapravo, koncept poslanstva, kakvog posjeduju muslimani, nema mjesta u hinduskoj religiji. Čak iako interpretiramo Ādama i Ibrāhīma kao Brahmāna, hindui ga nikada nisu smatrali poslanikom.

Zanimljivo je ovdje primijetiti da su zbog očite fonetske sličnosti ova dva imena, neki muslimanski historičari i teolozi poistovjetili Brahmā sa Ibrāhīm jednostavno zbog toga što je pripovijest o stvaranju čovjeka i Ādamovom padu u islamskoj tradiciji očito slična purānskim legendama o rođenju Brahmāna i početku stvaranja. Vjerojatno porijeklo ove konfuzije se može pronaći u pripovijesti koja je ispričovijedana u različitim verzijama *Rāmāyāne* (2, 110, 3 i naredne) i *Mahābhārate* (12, 116, 12 i naredne), koje kazuju da je zemlja nastala iz prastarih voda u obliku otoka, potom se pojavio Brahman, iza kojeg su slijedili potomci (*prajāh*), koji su prvi *rišiji* i preci ljudskog roda.

Ibn al-Nadīm, dok ukazuje na hinduske knjige, mitove i legende, spominje naročitu knjigu koja se zove *Hinduska knjiga o pripovijesti Ādamovog pada* (*Kitāb al-hind fī qissat hubūt ādam*). Čini se da je ovo djelo bila neka verzija gornje pripovijesti i, vjerojatno, izvor konfuzije Brahmāna sa Ādamom. (Čak i mit o Ādamovom padu na otok Sarapind, u kojeg su vjerovali rani muslimanski historičari, jednako tako mogao bi biti povezan sa gornjom pripovijesti) Međutim, neki od imena i atributa Brahmāna, kao što su: *Prapitāmaha*, *sarvabhūtapitāmaha* i *sarvalokapitāmaha*, dovode ga bliže u vezu sa

---

⁴⁴ *Kitāb al-tamhīd* 1957: 104.

Ādamom kao praocem svih ljudskih bića. Drugo pitanje koje je moglo odvesti muslimanske autore da vjeruju da je Brahmān bio poslanik, jeste povezanost Brahmāna sa stvaranjem Veda. Sukladno *Svetāśvatara upanišadi* (6, 18) Īšvara je objavio vede Brahmī (prvom stvorenom biću i stvoritelju svijeta); a jednako tako nam se kaže u Chandogya upanišadi (8, 15) da je Brahmān propovijedao vede bogovima i rišijima. Mahābhārata naziva Brahmāna gospodarem četiri vede (*Caturveda*), a Purāne kazuje da su četiri vede iskazane kroz četvoro usta Brahmāna. Međutim, ovdje bismo trebali obratiti pozornost da je Shahristānī (iako su njegovi iskazi uglavnom izvedeni iz Mas'ūdijevih radova, onih Ibn al-Nadīma i drugih) shvatio apsurdnost ove konfuzije, te u svojoj knjizi, *al-Milal wa'l-nihal*, kritizira svoje prethodnike u ovom pogledu, kazujući sljedeće:

Neki od njih (muslimanskih autora) misle da ono što oni (hindui) nazivaju Brahmān jeste isto kao Ibrāhīm. Ovo je pogrešno; jer oni (hindui) su poznati po svojem poricanju poslanstva, posve i temeljito. Otuda, kako mogu vjerovati u Ibrāhīma?

Posve je očito iz onog što smo već kazali da su čak obrazovani i prosvijećeni muslimani ranog razdoblja bili posve neupoznati sa religijskim životom svojih susjeda hinduija, te da štura informacija koju su posjedovali o tome, nije bila ništa drugo do konfuzna i neosnovana glasina.

Na početku svoje *Indije*, Bīrūnī kazuje o muslimanskom nepoznavanju religijskog i intelektualnog života drugih naroda te iznosi detaljnu analizu njegovih uzroka i posljedica uz tipičnu jasnoću. Sukladno njegovim analitičkim argumentima, jaz između muslimana i hinduija je rezultat određenog broja činilaca.

Prvi, kaže on, hindui se razlikuju od nas po svemu što drugi narodi zajednički posjeduju. On napose primjećuje da je religijski i znanstveni jezik hinduija toliko težak, kompliciran i opsežan da je strancu jako teško gada nauči bez posvećivanja dugog niza godina života tome. Štoviše, indijski prepisivači su tako nemarni, te prave brojne greške u kopiranju knjiga, što zadaje čak i hinduskom učenjaku teškoće da ih da ih shvati, a kamoli strancu. Ono što slučaj čini čak i težim jeste činjenica da hindui pišu svoja religijska i znanstvena djela u kratkim, aforističkim stihovima (*sūtra*), čineći ih skrajnje neodređenim i enigmatičnim za čitatelja.

Drugi, hindusko i muslimansko vjerovanje su posve različiti jedno od drugoga; te kako se hindui uzdržavaju od miješanja sa strancima i njihovog prihvataju unutar svojih vjernika, skoro je nemoguće strancu da razvije kontakt sa njima i da shvati njihova vjerovanja.

Treći, još od dolaska islama u indijsku zemlju, političke i vojne borbe učinile su ova dva naroda suprotstavljena jedan drugom. Vojne agresije Sabuktagina i Mahmūda, te razaranja koja su izazvale njihovi upadi, preplašile su hinduije još više, uz rezultat da su njihovi učenjaci i obrazovani ljudi izbjegli na sigurnija mjesta poput Benaresa i Kashmira, te su središta učenosti pomjerena sa njima u te regione.

Četvrti, hindui se smatraju najboljim i najvišim na svijetu, te vjeruju da ne postoji znanost, niti kultura koja se može pronaći izvan njihove zemlje; također, oni su tako ozbiljno uvjereni u to da ako bi im se kazivalo o nekom mudrom čovjeku, recimo, u Khorāsānu ili Fārsu, oni nikako ne bi povjerovali u to. Dakle, oni su tako ljubomorni na svoju filozofiju i znanosti da ih ne predaju čak niti svojem vlastitom narodu.⁴⁵

Bīrūnī je bio svjestan ovih teškoća, te je otuda, kako bi ih prevladao, prvo počeo da uči jezik hinduija, i potom, da putuje diljem ove zemlje, sabirući njihove knjige te tražeći pomoć od njihovih obrazovanih ljudi za njihovo čitanje i razumijevanje. Kurs djelovanja i pristup koji je Bīrūnī usvojio, te njegovi glavni principi, bili su, zapravo, ne tako daleko od metoda koji se koriste danas u znanstvenom proučavanju religije. Sukladno Joachimu Wachu, postoje četiri preduvjeta za razumijevanje religije koja nije naša vlastita:

1. Znanje jezika naroda.
2. Adekvatni emocionalni uvjet: „angažman osjećaja, zanimanja, metexis, ili participacija“.
3. Volja da se shvati duhovni i religijski život naroda, a ne samo da se udovolji našem osjećaju znatiželje, ili da ih se nadmaši u polemikama,

---

⁴⁵ Međutim, Bīrūnī kaže da su hinduski preci imali drukčije stajalište, te da su visoko cijenili znanstvena postignuća drugih naroda. On citira sljedeći odjeljak iz *Varāhamihirae*: „Grci se, iako nečisti, moraju poštovati, jer su trenirani u znanostima te su stoga nadmašili druge. Što onda da kažemo o Brahmanu, ukoliko on objedinjuje svojom čistoćom vrhunac znanosti?“ (*India*, I. 23).

4. Posjedovanje iskustva – „Tkogod posjeduje šire iskustvo s ljudskim karakterom posjeduje jednu veću kvalifikaciju za razumijevanje strane religije, jer takva osoba time je dotaknula umove ljudi u raznolikosti njihovog djelovanja, osjećanja i načina mišljenja“.⁴⁶

Potom, Bīrūnī je bio dobro svjestan snažne veze koja postoji između jezika i mišljenja, i zato je prva stvar koju je učinio bila da nauči religijski jezik hinduija, te je otpočeo da proučava njihova djela u izvornom jeziku. Znao je dobro da su hindui i muslimani evoluirali u svojim stajalištima, idejama i lingvističkim oblicima pod tako raznolikim okolnostima da u najvećem broju slučajeva nije bilo moguće učiniti da se ova dva konceptualna okvira susretnu. On kaže da u pisanju o hinduskoj kulturi i religiji, kada pronalazi egzaktan arapski ekvivalent za hinduistički termin radije preferira da upotrebljava onaj arapski; međutim, ukoliko na izgled arapski ekvivalent ne prenosi cjelokupni smisao hinduskog termina, ili ukoliko pronalazi potonji u upotrebi, on se ne krzma da koristi sanskritsku riječ, bilježeći je kako ju je naučio od njegovih domaćih informanata i objašnjavajući njezino značenje svojim čitateljima.⁴⁷

U *Indiji* Bīrūnī je vrlo konkretan u podupiranju svojih iskaza relevantnim pitanjima iz standardnih djela. Jedna od istaknutih karakteristika njegovog metoda jeste njegovo ozbiljno zanimanje za održavanje čitateljevog povjerenja čvrstim i postojanim. U drugom poglavlju *Indije*, dok govori o hinduskoj koncepciji božanstva, on citira iz *Pātanjala* i *Bhagavad-gīte*, te pridodaje sljedeći komentar:

Kako bismo ovo ilustrirali, navešćemo izvatke iz njihove literature, kako čitatelj ne bi mogao pomisliti da je naš prikaz tek puko naklapanje.⁴⁸

Zbog svojih metodoloških razmatranja u *Indiji* Bīrūnī je napravio nekoliko opasaka o budistima; jer nije mogao nabaviti budistička djela, niti susresti upućenog budistu koji bi ga mogao podučiti u ovom predmetu.⁴⁹ On se čak susteže od iznošenja stajališta

⁴⁶ Wach 1963: 11–15.

⁴⁷ Usp. *Alberuni's India* I, 25.

⁴⁸ *Ibid.*, I, str. 27.

⁴⁹ On kaže: „Nikada nisam našao budističku knjigu, niti sam ikada upoznao budistu od kojega sam mogao naučiti njihove teorije o ovom predmetu, i sve što kazujem o njima mogu kazivati na temelju autoriteta Alerānshahrīja, iako... njegov

Abu'l-'Abbās Irānshahrīja o budističkim vjerovanjima, budući da nije mogao produbiti potonje prikaze; a navoditi nešto dvojbenog karaktera ili nepouzdana bilo je protiv principa kojeg je usvojio. (Vidjeti citat iz *Indije*, ispod str. 48-49).

U kratkom predgovoru koji je Bīrūnī napisao svojem djelu, on pravi razliku između izvještaja koji su utemeljeni na pukoj glasi-ni, i onih koji su utemeljeni na svjedočenju, te potom u svojem osobnom analitičkom načinu izlaganja, pobraja uzroke koji doprinose pojavi pogrešnih izvještaja. Ovdje ističe, jasnim riječima, razloge zašto su svi muslimanski izvještaji o hinduima bili pogrešni i nepouzdana; a na kraju predočava temeljni predmet i principe svojeg vlastitog pristupa. Pošto ovaj kratki predgovor nudi živopisnu sliku čovjekovog moralnog karaktera, intelektualne čestitosti i znanstvenog nazora, neki dijelovi bi se trebali ovdje navesti:

Tradicija koja se tiče događaja koji po sebi ne proturječi logičkim, ni fizičkim zakonima će redovito zavisit karakterom kao ispravna ili pogrešna o karakteru izvještača, koji su pod utjecajem raznolikih interesa i svih vrsta animoziteta i antipatija između različitih nacija. Moramo praviti razliku između različitih vrsta izvještača.

Jedan od njih govori laž, kao onaj koji namjerava da širi svoj vlastiti interes, bilo kroz uzdizanje svoje obitelji ili nacije, jer je on u jednoj od njih, bilo kroz napadanje obitelji ili nacije na suprotnoj strani, misleći time da može postići svoje ciljeve. U oba slučaja on djeluje iz motiva nepoželjne gramzivosti i animoziteta.

Drugi kazuje laž koja se tiče vrste ljudi koje ne voli, spram kojih je u obavezama, ili koje mrzi zbog nečega neželjenog što se desilo među njima. Takovrsni izvještač je srodan prvome, budući da on jednako tako djeluje iz motiva osobne pristranosti i neprijateljstva.

Treći laže zbog toga što je u biti takovrsne naravi kako bi time ostvario neki probitak, ili zbog toga što je takva kukavica da se plaši kazati istinu.

---

izvještaj ne polaže pravo na znanstvenu egzaktnost, niti je to izvještaj čovjeka koji posjeduje znanstvenu spoznaju o ovom predmetu“ (*Ibid.*, I, str. 249).

Četvrti laže zbog toga što mu je u naravi da laže, te inače laže, a što proizilazi iz suštinske podlosti njegovog karaktera i izopačenosti njegovog unutarnjeg bića.

Konačno, čovjek može lagati iz neznanja, slijepo slijedeći druge koji su mu je kazali.

Potom, ako izvještači ove vrste postanu toliko brojni tako da predočavaju određeni korpus tradicije, ili ukoliko tijekom vremena počnu da formiraju dosljedne nizove zajednica ili nacija, i prvi izvještači i njihovi sljedbenici tvore povezujuću vezu između slušatelja i izumitelja laži; te ako se povezujući linkovi i eliminiraju, ostaje izumitelj pripovijesti, jedna od raznolikih vrsta lažova koju smo pobrojali, kao jedina osoba s kojom moramo da se pozabavimo.

Samo je onaj čovjek hvalevrijedan koji se susteže od laži i uvijek pristaje uz istinu, uživajući povjerenje čak i među lažovima, da ne spominjemo ostale.

U Kur'anu se kaže: 'Govorite istinu pa makar i protiv vas samih' (Sūra 4, 134); a Mesija se izražava u Evanđelju za tu svrhu: 'Ne brinite zbog jarosti kraljeva da govorite pred njima. Oni posjeduju samo vaše tijelo, ali ne posjeduju vašu dušu' (usp. Matej, x. 18, 19, 28; Luka, xii. 4). Ovim riječima Mesija nam zapovijeda da vježbamo moralnu hrabrost. Jer, ono što svjetina naziva hrabrim junačkim bacanjem u borbu, ili vratolomnim bacanejm u ambis destrukcije – jeste samo vrsta hrabrosti, dok *rod*, daleko izvan svih vrsta, jeste *prezre-ti smrt*, bilo riječju ili djelom.

A sada, kako je pravda (tj. bivanje pravednim) kvalitet koji se voli i poželjan po sebi, zbog svoje unutarnje ljepote, isto se primjenjuje na *istinoljubivost*, izuzev ako takvi ljudi nisu nikada iskusili kako je ona slatka, ili ne znaju istinu, već je namjerno izbjegavaju, poput notornog lažljivca kojeg ako se nekada upita da li je ikada govorio istinu, odgovara: 'Kada se ne bih bojao da govorim istinu, rekao bih ne'. Lažljivac će izbjegavati stazu pravednosti; on će se, kao stvar preferencije, svrstati na stranu tlačenja i krivog svjedočenja, kršenja

povjerenja, lažljive procjene blagostanja drugih, krađe, i svih poroka koje služe tomu da upropaštavaju svijet i ljudski rod.

Kada sam jednom došao na zahtjev učitelja Abū Sahl ‘Abd Al-Mun’im Ibn ‘Alī Ibn Nūh At-tiflīsīja, neka ga Bog osnaži, uvidio sam da kori tendenciju autora knjige o mu’tazilitskoj sekti da pogrešno predstavlja njihovu teoriju. Jer, sukladno njima, Bog je po sebi sveznajući; a ova dogma koju je autor iskazao na takav način da kaže kako Bog *nema znanja* (nalik čovjekovom znanju), time vodi u zabludu neobrazovane ljude da misle kako je, sukladno mu’tazilitima, *Bog neuk*. Slava Bogu, koji je iznad takovrsnih i sličnih bezvrijednih opisa! Zatim, istaknuo sam učitelju da je baš isti metod više u modi među onima koji se laćaju zadaće davanja prikaza religijskih i filozofskih sustava od kojeg se unekoliko razlikuju ili prema kojima su posve suprotstavljeni. Takovrsno krivo predstavljanje se lahko otkriva u izvještaju o dogmama koje su shvatljive unutar okvira jedne pojedinačne religije, budući da su usko povezane i pomiješane jedna s drugom. S druge strane, imali biste veliku poteškoću u njegovom otkrivanju u izvještaju o posve stranim sustavima mišljenja koji se posve razlikuju u principu i po detaljima, jer je takovrsni istraživač poprilično čudan, i postoji nekoliko načina dospijevanja do njegovog temeljitog razumijevanja. Ista tendencija prevladava kroz čitavu literaturu o filozofskim i vjerskim sektama. Ukoliko takovrsni autor nije osjetljiv na zahtjeve striktno znanstvene metode, on će pribaviti neku površnu informaciju koja neće zadovoljiti niti pristalice učenja koje je posrijedi, niti one koji ga zbiljski poznaju. U takvom slučaju, ukoliko će da bude pošten, on će je jednostavno opovrgnuti i osjećati će se postidjenim; međutim, ukoliko bude tako podal da ne iskaže dolično poštivanje istine, on će inzistirati na pravdaškom prepiranju za svoje izvorno stajalište. Nasuprot tomu, ukoliko autor posjeduje ispravan metod, on će učiniti najbolje što može da izvede postavke sekte iz njihovog legendarnog nauka, stvari koje mu ljudi kazuju, koje su dostatno ugodne za slušanje, ali koje nikad ne bi ni sanjao da se uzmu za istinite ili da im se vjeruje.

Kako bismo ilustrirali ovo pitanje našeg razgovora, jedno od tih predočenih ticalo se hinduskih religija i učenja preko primjera. Zatim, skrenuo sam im pozornost na činjenicu da sve što postoji o ovom predmetu u našoj literaturi je posredna informacija koju je neko kopirao iz one druge, zbrka materijala koja nikad nije prošla kroz sito kritičkog propitivanja. Od svih autora ove vrste, poznajem samo jednog koji je sebi postavio za cilj da ponudi primjer i egzaktan izvještaj o ovom predmetu *sine irā ac studio*, čitaj poput Abū al-ʿAbbās Alêrānshahrīja.⁵⁰ On sam nije vjerovao niti jednoj postojećoj religiji, ali je jedino vjerovao u religiju koju je sam izumio, i koju je nastojao propagirati. On je dao vrlo dobar prikaz jevrejskih i kršćanskih učenja, kao i sadržaja Tore i Evanđelja. Pored toga, on nas opskrbljuje najizvanrednijim prikazom manihejaca, te izumrlim religijama prošlih vremena koje se spominju u njihovim knjigama. Ali kada počinje da govori o hinduima i budistima, njegova strijela promašuje metu, te u potonjem dijelu, on zavodi kroz posuđivanje iz knjige *Zarqān*,⁵¹ sadržaja koje je inkorporirao u svoje vlastito djelo. Međutim, to što nije preuzeto iz knjige *Zarqān*, on je sam čuo od običnih ljudi među hinduima i budistima.

U kasnijem periodu učitelj, Abū Sahl, je proučavao knjige koje su posrijedi po drugi puta, i kada je pitanje smatrao ekzaktnim kao što sam ga ovdje opisao, on je tražio da zabilježim ono što sam znao o hinduima kao pomoć onima koji žele da raspravljaju vjerska pitanja s njima, te kao prikaz informacije za one koji žele da se združe s njima. I napisao je ovu knjigu o hinduskim učenjima, bez da je ikada napravio neosnovano klevetanje protiv tih, naših vjerskih protivnika, niti je u isto vrijeme smatrao nekonzistentnim sa mojim

⁵⁰ Abu-ʿl-Abbās Irānshahrī je bio iranski filozof iz devetog stoljeća po Kristu. Sukladno Nāsir-i Khusrowu, poznatom liječniku i mislitelju Zakariyā al-Rāzī je bio njegov učenik. U Bīrūnījevim drugim djelima također postoji nekoliko referenci na Irānshahrījeva stajališta; a Nāsir-i Khusrow ga kritikuje u djelu *Jāmiʿ al-hikmatain*, kao i Rāzījevu filozofiju.

⁵¹ Zarqān je bio muʿtazilitski mislitelj i, sukladno Jāhizu (*Kitāb al-haivān*) jand Masʿūdi (*Kitāb al-tambīh waʿl-ishrāf*), bio je učenik Ibrāhīma al-Nazzāma. Njega često navodi Ashʿarī u djelu *Maqālāt* i Maqdasī u djelu *Kitāb al-badʿ waʿl-taʿrīkh*.

dužnostima kao muslimana da citiram njihove riječi opširno kada sam smatrao da bi one mogle doprinijeti da se neki predmet razjasni. Ako bi se desilo da ovi citati budu posve poganski, te ih *sljedbenici istine*, tj. muslimani, smatraju vrijednim prijekora, jedino možemo kazati da je takvo hindusko vjerovanje te da su oni najbolje kvalificirani da ih brane.

Ova knjiga nije *polemičkog karaktera*. Nisam iznio argumente naših suparnika kako bi kao takve odbacio pošto vjerujem da su pogrešni. Moja knjiga nije ništa drugo doli *jednostavni historijski zapis činjenica*. Postavljam pred čitatelja hinduske teorije kakve jesu, i spomenut ću u svezi s njima slične teorije Grka kako bih pokazao odnos koji postoji među njima.

(Indija I, str. 3–7)

Nijedan muslimanski autor nakon Bīrūnīja nije slijedio metod koji je on koristio u pisanju *Indije*. Knjige koje su pisane nakon njegovog vremena o drugim narodima u svijetu, njihovim historijama, religijama i kulturama, sadrže površnu, netačnu, ili kontradiktornu informaciju o hinduskim vjerovanjima, i uglavnom se temelje na nepouzdanim radovima ranih autora i putnika.⁵² Mnogi od njih izgleda da su čak bili neupućeni u Bīrūnījeva djela o Indiji.⁵³ Tijekom mogulskog razdoblja, kao što je dobro poznato, veliki broj knjiga je napisan o hinduskoj religiji i filozofiji, ili su prevedene iz sanskrita na perzijski, koje su preveli učenjaci kao što su Abu'l-Fadl, Faidī i Dārā Shikōh.⁵⁴ Međutim, dopustimo da su djela ovih

---

⁵² Ovdje bismo trebali spomenuti da Rashīd al-Dīn Fadlallāh u djelu *Jāmi' al-tawārīkh* daje prikaz Budinog života i učenja, koji je dobio od budističkog redovnika pod imenom Kamalaśri. Usp. Jahn 1956: 81 i dalje.

⁵³ Tek nekoliko muslimanskih autora je koristilo Bīrūnījeva djela o Indiji. Abu'l-Ma'ālī Mhd. B. 'Ubaid-allāh u djelu *Bayān al-adyān*, ukazuje na Indiju i prevodi iz nje kratki odjeljak o *Pātandjali*; Rashīd al-Dīn u djelu *Jāmi' al-tawārīkh* (vidjeti Jahn 1963: 185-197), te Abu'l-Fadl 'Allāmī u djelu *Akbar-nāma* su crpili iz *Indije* informacije o indijskoj historiji, geografiji i astronomiji. Mīr Abu'l-Qāsim Findirskī u svojim podnožnim napomenama o perzijskom prijevodu *Laghu-yoga-vāśīṣtha* ukazuje na Bīrūnījevo *Pātanjala*.

⁵⁴ Međutim, prije mogulskog razdoblja Qādī Rukn al-Dīn Samarqandī je preveo sanskritsko djelo o Yogi pod naslovom *Amrita-kunda*, na arapski i perzijski u suradnji sa hinduskim brāhmanom koji se zvao Bhujar. Arapski tekst je u francuski priredio i preveo dr Yusuf Husain (Husain 1928: 291 i dalje).

autora, usprkos njihovoj dobrohotnosti, liberalnim nazorima i humanističkim osjećanjima, jedva dosegla stupanj Bīrūnījevih radova; te, iako su ona uvelike bila značajna kao pokušaji u stvaranju vjerskog razumijevanja između muslimana i hinduija, ne možemo se oslonuti na njih kao korektne prijevode izvornih tekstova, niti ih smatrati vjernim izlaganjima hinduskog vjerovanja.

Mīr Abu'l-Qāsim Fīndīrsīkī, u svojim podnožnim napomenama o perzijskom prijevodu *Laghu-yoga-vāsista*, komentira perzijski prijevod sanskritskih djela koja su nastala za vrijeme Akbara, kazujući sljedeće:

Prijeviđi ovih djela sadrže brojne greške, jer su djela sa sanskrita prvo prevedena na svakidašnji hindski, te su sa hindskog prevedena na perzijski jezik. Sama teologija je teško shvatljiva, a sanskrit je još teži od toga. Brāhmani našeg doba niti znaju dobro sanskrit, niti poznaju teologiju, a prevoditelji koji su ih citirali su čak i gori od njih. Sanskrit u usporedbi s bilo kojim drugim jezikom, obiluje sinonimima i izvedenicama, te napose riječima za razne aspekte, a svojstva stvari su brojna. Primjerice, djevojka prije puberteta se naziva posebnim imenom, nakon punoljetstva označava se drugim imenom; k tomu još, oslovljava je se drugom riječi nakon stupanja u brak, a kada postane gravidna ukazuje se na nju posve novim imenom. Svako od ovih imena ima simboličko značenje koje mu je pridodato.⁵⁵

Najbolja djela napisana tijekom ovog razdoblja na perzijskom jeziku o hinduskoj religiji i filozofiji su ona Dārā Shīkōha, sina Shāhjahāna, koja su velikog historijskog značaja. Njegovo djelo *Sirr-i akbar*, koji je perzijski prijevod 50 *upanišada*, svrstava se među najvrjednija djela o ovom predmetu na perzijskom jeziku.⁵⁶ Međutim, ostaje činjenica da se gotovo sva djela Dārā Shīkōha bave Vedānta školom hinduske filozofije te da su po tome, također, ograničena na *Advaita-vedāntu* Šankare i njegovih sljedbenika. Pored toga, Dārā Shīkōh čini se da se toliko temelji na povlačenju paralela između religijskih i filozofskih stajališta hinduija i muslimana, te viđenju sufizma u *Vedānti*, da on jedva može da presegne preko

⁵⁵ Rukopis u posjedu sadašnjeg autora, str. 170.

⁵⁶ *Sirr-i akbar*, Tehran 1340. hidžretske godine.

izvanjskih sličnosti između ovog dvoga. Primjerice, u svojemu djelu *Majma'al-bahrain*, on je otišao toliko daleko da izabire za svaki hinduski filozofski pojam ekvivalent u islamskom sufizmu. Otuda, četiri stupnja *Ātmana* poznata kao *jāgrata*, *svapna*, *suṣṭi* i *turiya* on je poistovjetio sa četiri stupnja bića poznata u sufizmu kao *Lāhūt*, *Jabarūt*, *Malakūt* i *Nāsūt*. Ili, on smatra da je hindusko trojstvo Brahmāna, Višnua i Śive jednako trojstvu Jibr'īla, Mika'īla i Isrāfīla u islamu,⁵⁷ te da je *Khanda-pralaya* i *Mahā-pralaya* ista kao *Qiyāmat-i sughrā* i *Qiyāmat-i kubrā* (malo i veliko ponovno proživljenje kod muslimana).

Nema sumnje da je metod koji je usvojio Dārā Shikōh više popularan nego znanstven. Podrobno kontekstualno propitivanje najvećeg broja njegovih usporedbi i prepoznavanja će otkriti da postoji više razlike nego sličnosti između njih. Temeljiti argument na takovrsnim površnim sličnostima je pogrešno i obmanjujuće.

Bīrūnī je dobro svjestan ovih stupica. I kao što je pokazano ranije, on zna da postoje temeljne razlikovnosti između ideala, vrijednosti i konceptualnih obrazaca islama i hinduizma. Ukoliko povremeno uspoređuje hinduska stajališta sa onima Grka i muslimana, ovo je jednostavno zbog toga kako bi približio svoje stajalište kroz usporedbu. Bīrūnī jednako tako katkad objašnjava hinduske pojmove arapskim riječima koje posjeduju svoje vlastite konotacije u islamskoj frazeologiji. Primjerice, on prevodi *Īśvara* kao „Allah“, *devatā* kao „malā'ik“, *puruṣa* kao „nafs“, *prakriti* kao „mādda“, itd; međutim, on ne vjeruje da takovrsni pojmovi iz oba jezika precizno prenose ista značenja. Sličnost – a ne identitet – ideja koje su su njima prenesene jeste ono što on ima na umu. Inteligentni čitatelj koji je upoznat sa islamskom filozofskom terminologijom može lahko vidjeti razlike ideja, i shvatit će da su sličnosti i usporedni pojmovi korišteni zbog jedinog cilja koji je objašnjavanje hinduskih filozofskih ideja u srodnijim terminima. Bīrūnī nikada ne pokušava, poput Dārā Shikōha, da predočava ova dva sustava kao jedan, zanemarujući njihove temeljne razlikovnosti.

Međutim, gornji prikazi ne bi trebali dati utisak da su Bīrūnījeve indološke studije besprijeorne, te da je pokrio sve raznolike aspekte hinduskog društvenog, vjerskog i filozofskog života. Dok

---

⁵⁷ Vidjeti *Majma'al-bahrain*, uredio i preveo Mahfuzul-Haq, Bib. Ind., Calcutta, 1925., str. 45, 46, 74.

raspravlja astrologiju, astronomske proračune i matematiku, on često navodi četiri standardna autora: Brahmagupta, Aryabhata, Varāhamihira i Viteśvara, skupa sa komentarima koji su napisani o njihovim djelima.⁵⁸ On je također napisao temeljitu studiju o *Pulisasiddhānta*. U pisanju o geografiji, mitološkoj i religijskoj historiji Indije, on upotrebljava *Mahābhāratu*, *Rāmāyanu*, *Mānu-smiriti* i neke važne *Purāne*, koje pribavljaju vrijednu informaciju o ovim predmetima. U svojim raspravama o indijskim znanostima, koje se protežu većim dijelom njegovog djela, Bīrūnī je pokazao duboki uvid i opsežno znanje.⁵⁹

Međutim, trebali bismo spomenuti da on nije najbolji u svim indološkim studijama, te da je njegovo znanje o indijskim religijama i filozofskim školama jako ograničeno. On što u *Indiji* čitamo o hinduskoj religiji je gotovo posve ograničeno na Vaišnava sektu. Jedna od knjiga koje je napisao, tj. *Fī bāsdiv al-hind 'inda jī'ih al-adnā* (O indijskom Vāsudevinom „padu“), koje više ne postoji, a koja je očito bila pripovijest o Višnu *avatāri* kao Krišni; a vjerske knjige koje Bīrūnī navodi najčešće u svojim raspravama o hinduizmu, kao što je *Mahābhārata*, *Bhagavd-gītā*, *Rāmāyana*, *Višnu-purāna* i *Višnu-dharmottara*, općenito su djela višnavske literature. Što se tiče Šaiva kultova i vjerovanja, Bīrūnī samo daje kratke i kritičke opise nekih njezinih popularnih oblika, i ne ukazuje na Šaiva *Āgame*. Slično, budizam je spomenut vrlo kratko u knjizi, dok su džainizam i Šākta kultovi posvema zanemareni.

Oz različitih indijskih filozofskih škola Bīrūnī poznaje samo *sāṅkhyu* i *yogu*. Napisao je arapske verzije Patanjalijeve *Yoga-sūtre* i *Sāṅkhyā-sūtre* koja je pripisana Kapili na temelju njihovih komentara. Što se tiče drugih škola indijske filozofije on spominje samo ukratko *Nyāya-bhāsyu* Nyāya škole, *Mimāṅsā-sūtru* Ājiminijeve *Mimāṅsā* škole, te *Laukāyatu* cārṅvākista.⁶⁰

Poprilično je iznenađujuće da kroz čitavu *Indiju* Bīrūnī ne ukazuje na *Vadānta* školu indijske filozofije, niti spominje bilo koju *upanišadu* i njihove komentatore. Ovo, na prvom mjestu, zbog toga

⁵⁸ Usp. Sachau, Uvod za *Alberuni's India*, XXXIX–XL.

⁵⁹ Brojna poglavlja u *Indiji* o indijskoj geografiji, astronomiji, matematici i mitologiji, te nekoliko drugih djela koja je napisao o ovim predmetima (vidjeti popis koji je donesen iznad), pokazuju Bīrūnījevo opširo poznavanje ovih znanosti.

⁶⁰ Usp. *Alberuni's India* I 132.

što je Bīrūnī više privržen eksperimentalnim znanostima nego filozofskim spekulacijama, te kao što Baihaqī u *Tatamma siwān al-hikma* komentira o njemu: „Nije njegovo zanimanje da roni u filozofskom oceanu“.⁶¹ Drugo, kao što sam Bīrūnī izjavljuje,⁶² Mahmūdovi vojni upadi, te uspostava muslimanske vlasti u zapadnom dijelu Indije, prisilili su hinduske učenjake i filozofe da potraže sklonište u dalekim mjestima kao što su Kashmir i Benares, te je samo nekolicina učenjaka ostala u Panjabu i Sindhu da ga upute u sve aspekte raznolikog hinduskog mišljenja. Također, trebali bismo imati na umu da su instrukcije u *upanišadima* i *vedāntinskoj* filozofiji bili povlastica elite, a tradicionalni učitelji Brahma-vidyā prihvatili su samo takovrsne studente koji bi se dokazali vrijednim toga, i koji bi obećali da neće davati znanje onima koji ne posjeduju željenu odličnost ili prirodenu sklonost.⁶³ Ovo je razlog zašto Bīrūnī, usprkos svojim najboljim naporima da sakupi hinduska religijska i filozofska djela, nije mogao znati čak niti imena *upanišada*, niti bilo kojeg njihovog komentatora.

Međutim, trebalo bismo dopustiti da ovi nedostaci ne umanjuju historijsku vrijednost *Indije*, niti učenost njezinog autora. On sam je svjestan svojih prikraćenosti, i ukazuje na njih više puta: „Hindui“, kaže on, „posjeduju brojne knjige o svim granama znanosti. Kako bi iko mogao znati naslove svih njih, napose ako nije hindu, već stranac?“⁶⁴ Na drugom mjestu kaže: „Hindui kultiviraju brojne druge grane znanosti i literature i posjeduju beskrajnu literaturu. Međutim, ja je ne mogu shvatiti kroz svoje oskudno znanje“.⁶⁵

Kada je Bīrūnī dospio na zapadne granice Indije, ova zemlja je iskusila više od dvije tisuće godina svoje civilizacije. Tijekom ovog dugog razdoblja ljudi su razvijali svoje škole i tradicije u različitim ograncima znanosti, filozofije, medicine, astronomije, matematike, logike, poetike, prozodije, leksikografije, književne kritike, drame, fikcije, politike, administracije, ljubavi i braka. Toliko puno je literature napisano o ovim predmetima da ni Indijcu ne bi bilo moguće da nauči sve o njima, a da ne govorimo o iranskom musli-

---

⁶¹ Izdanje iz Lahorea, str. 62–63.

⁶² *Alberuni's India* I, 22.

⁶³ Vidjeti Deussen 2009: 10–15.

⁶⁴ *Alberuni's India* I 132.

⁶⁵ *Alberuni's India* I 159.

manu koji je potrošio 40 godina svojeg života u posve različitim okolnostima, i koji nije posjedovao historijskih, intelektualnih, niti lingvističkih afiniteta za zemlju prema kojoj je bio privučen. On je bio posve svjestan poteškoća s kojima se morao suočiti na svojem putu, i u uvodniku *Indiji* dao je jasnu analizu svake od njih. Značajno je primijetiti da je unutar ograničenja koja su mu bila nametnuta, Bīrūnī dao sve od sebe kako bi upotrijebio sve mogućnosti koje je mogao pronaći, i ništa ga nije moglo odvratiti od njegovog posla.

Smatram vrlo teškim da na svoj način radim na ovom predmetu, iako posjedujem veliku sklonost za njega, u pogledu čije obzirnosti stojim posve sam samcijat u svojem dobu, iako se nisam štedio nevolja, niti na novcu u sabiranju knjiga na sanskritu sa mjesta gdje sam smatrao da je izvjesno da ih mogu pronaći, te u pribavljanju za mene, čak i iz vrlo udaljenih mjesta, hinduskih učenjaka koji su me mogli podučavati.⁶⁶

U vrijeme kada je svako oko njega motrio na indijske gradove i hramove zbog bogatog plijena, te dok su drugi smatrali hinduije idolopoklonicima koje bi trebalo ubiti ili konvertirati, Bīrūnī je došao u Indiju u potrazi za blagom mudrosti, i uložio je napore da otvori oči muslimanima za hindusko kulturno naslijeđe i za njihova znanstvena postignuća. U ovom pogledu je bio jedinstven u svojem vlastitom dobu, i njemu ravnih je svega nekoliko u historiji čovječanstva.

Preveo Nevad Kahteran
Filozofski fakultet, Univerzitet u Sarajevu

Primljeno: 25. decembar 2010.

Prihvaćeno: 7. mart 2011.

---

⁶⁶ *Ibid.*, I, str. 24.

Literatura

- Razāvi, S.H.H. (1963-64), „A Unique Unknown Book of al-Bīrūnī“, *Islamic Culture* 37–38.
- Deussen, Paul (2009), *The Philosophy of the Upanishads*, reprint, New York, Cosimo.
- Alberuni's India*, translated by E.C. Sachau., London, 1888, 1910.
- Rasā'il al-Bīrūnī (1948), *Dā'irat al-ma'ārif 'Uthmānīya*, Hyderabad, Deccan.
- Siyāsāt-nama*, (1891) Paris.
- Rasā'il al-Bīrūnī* (1948), Hyderabad (Deccan).
- Rehatssek, E., (1878), *Early Muslim Accounts of the Hindu Religion*, JRAS (Bombay) 14: 29–70
- Hindustān 'arabon ki nazar men* (1960–1962), dva toma, prir. Mas'ūd 'Alī Sāhib Nadavi, Azamgarh.
- Chatterji, S. K. (1951), „al-Bīrūnī and Sanskrit“, *al-Bīrūnī Commemorative Volume*, Calcutta: Iran Society.
- Valadī Togan, A. Z., „Bīrūnī's Picture of the World“, *Memories of the Arch, Sur. of Ind* 53: 60.
- Jairāzbhoy, R. A., (1963), *Foreign Influence in Ancient India*, Bombay, 1963.
- Kitāb al-tamhīd* (1957), Beirut.
- Wach, Joachim (1963), *The Comparative Study of Religion*, New York: Columbia University Press.
- Jahn, K. (1956), „Kamalshri-Rashīd al-Dīn's Life and Teaching of the Buddha“, *Central Asiatic Journal* 2.
- Jahn, K. (1963), „On the Methodology and Religion of the Indians in the Medieval Tradition“, u *Mélanges Henri Massé*, Tehran: Tehran University.
- Husain, Yusuf (1928), „Hawd al-hayāt, La version arabe de l' Amritakund“, *Journal asiatique* 213.
- Sirr-i akbar*, prir. dr Tara Chand i Jalālī Nā'inī, Tehran, 1340. hidžretske godine.
- Majma'al-bahrain* (1925), translated and edited by Mahfuzul-Haq, Bib. Ind., Calcutta.

Fathullah Mujtabai

BĪRŪNĪ AND INDIA:
THE FIRST ATTEMPT TO UNDERSTAND

Summary

In this paper author focuses his attention on one of biggest Indologist of all times – Abū Raihan Al-Bīrūnī (973–1048). This itinerant scholar has acquainted himself with the roots of Hindu culture and philosophy at a time when next to nothing was known outside India about the range and richness of its heritage.

Key words: Indo-Muslim inter-cultural synthesis, Abu Raihan al-Biruni, cultural pluralism and emerging plural society of India.